

A NÉMET PROTESTÁNS EGYHÁZAK ÚJ ALKOTMÁNYA

A NÉMET protestantizmus az egyes országos vagy tartományi hatalmaktól való függő viszonyban alakult ki s ezektől nyerte azt az alakját is, melyben egész 1918-ig maradt. A protestáns állam - egyházak nem fejlesztettek ki külön egyházi kormányzatot, hanem a polgári felsőség maradt az ő felsőségük is; az egyházi élet költségeit a hívek nem a saját zsebükből fedezték, hanem az állampénztárból, mely ezért az egyházi javak felszívásával kárpótolta magát; a tanításra és istentiszteletre irányuló rendelkezések fejedelmi rendeletekkel adattak ki, szolgálói kegyúri hivatalnokok voltak. Bizonyos egyházi funkciók, mint keresztelek, konfirmálásra és istentiszteletre járás, esküvő, állampolgári köteleességek voltak s az egyházi fegyelem az állami egyházjogba olvadt be. Az egyházat mintegy elnyelte az állam. Voltak ugyan evangélikus parochiák és gyülekezetek, de azokat nem az egyház, hanem az állam tartotta össze, amely viszont maga is a hitvalláshoz volt kötve, s amely az ország fiainak tiszta hitre és kegyes életre való nevelését tekintette feladatának.

Így aztán Németországban, a különböző protestáns országokban és tartományokban tarka-barka, egymástól eltérő szervezetű protestáns egyházak alakultak ki, amelyek azonban nemcsak a közös protestáns hitvallásban, hanem a fejedelmi hatalomtól való függésben is megegyeztek egymással. Csakis oly helyeken, ahol az állami felsőség ellenségesen állott a reformációval szemben s attól minden támogatást megtagadott, állottak elő alulról alakuló, a protestáns nép önelhatározásából és öntörvényhozásából keletkező egyházak, amelyek így kénytelenek voltak a maguk számára önálló istentiszteleti és kormányzati formát keresni, s áldozatkészséget és közösségi érzést a hívekben kifejleszteni (például Bajorországban). Ámde a birodalom legnagyobb részében az evangélikus istentisztelet a fejedelmek és városi tanácsosok kezéből, az ő parancsaikból és rendeleteikből származott; a nép vallásoktatását ugyanők szabályozták és hivatalnokaikkal ellenőriztették. Persze ez az állami egyházszervezet kevésbé volt alkalmas az egyéni kezdeményezés és tudatos odaadás kifejlesztésére; a nép nagy része passzív résztvételt tanúsított és — egyszerűen engedelmeskedett. Az önállóság és felelősség gondolata alig merült fel. Még kevésbé lehetett természetesen szó az egész német protestantizmus — 34 nemzeti egyház — erőinek összefogásáról. Ezen állami gyámkodás mellett az egyház lassanként az állam tekintélyének támogatójává, konzervatív politikájának erősítőjévé vált.

Az 1848 év felfordulása megszüntette az államegyházat s ennek

helyét a „Landesherrliches Kirchenregiment“ foglalta el. Az állam maga ezentúl csak a legfőbb felügyeletre szorítkozott, ellenben az egyház feje a Landesherr lett, természetesen képviselői (konzisztóriumok) útján; a „Landesherrliches Kirchenregiment“ lett a kapocs, mely az egyházat külsőleg összetartotta.

Az állam és egyház ezen sokszázados szoros kapcsolata oly erősen beleedződött a lelkekbe, hogy amikor 1918-ban a királyi és fejedelmi házak összeomlottak, az uralkodók és fejedelmek sorban állásukat veszítették, a weimari német birodalmi alkotmány, — mely az egyesek és vallásos közösségek vallásszabadságát a végső korlátozások alól is feloldotta, — nem ismerte el az egyes evangélikus gyülekezetek szabadságát vagy függetlenségét az illető országos egyházzal szemben, sőt azokat szilárdan ezekhez kapcsolta, és ezeket felhatalmazta, hogy új alkotmány alkotásával teremtsenek maguknak az elveszített „Landesherrliches Kirchenregiment“-ért kárpótlást, amely gondoskodjék arról, hogy az egyes országok és tartományok egyházai régi egységükben fennmaradjanak.¹

A weimari új német birodalmi alkotmány, mely 1919 július 31 óta van érvényben, elismeri, hogy a vallásos közösségek közjogi testületek maradnak, ha eddig is megvolt ez a jellegük; ennél fogva azok fel vannak jogosítva az állam által kirótt adó alapján, hűvekkel szemben egyházi adó kivetésére; szabadon szerezhetnek jogi képességet és így igazi polgári személyiséget alkothatnak. Mindez megkívánja, hogy a pénzügyi igazgatás tudja, hogy minden egyes adófizető polgár melyik vallásközösség körébe tartozik.

Az 1918-i forradalom igazi felfordulás volt Németországban: minden fennálló kormány bukása, szakítás a hagyományokkal, az állammal oly szorosan összekapcsolt egyházi szervezet összeomlása. Az eddigi protestáns egyházak felbomlottak, széjjelestek s nem maradtak Németországban csak a protestáns hívők, akik igyekeztek, kiki a maga országos vagy nemzeti egyházát megtartani, amelyek mindenike, a birodalom minden részében, erős küzdelmet folytatott a különféle, a viszonyok szerint váltakozó nehézségekkel. Itt tűnt ki a német szervező-képesség roppant ereje.

A feladat, mely a különböző ország- és tartománybeli német protestánsokra várt először, abban állt, hogy újraszervezzék az egyes kormányavesztett országos egyházakat, másodsor, hogy foglalják azokat erős egységbe, adjanak azoknak oly központi vezetőséget vagy kormányt, amely mindnyájuk hivatalos képviselője legyen, amely támogassa és képviselje kívánásaikat, irányítsa törekvéseiket, hathatós erővel szóljon nevükben, erősítse őket támogatásával s biztosítsa nekik a rend és szervezet előnyeit.

Ilyenféle intézményük eddigelé csak az Eisenachi Konferencia volt, amely ugyan hasznos szolgálatokat tett annak idején, de nem végezhetette el mindazt, amire sürgős szükségük volt, mert egyfelől semmi hivatalos hatalommal, tekintéllyel nem volt felruházva, s másfelől összetétele semmi törvényes alapon nem nyugodott, azt a nagy

¹ G. Schenkel; Der Protestantismus der Gegenwart. p. 4—8.

protestáns egyesületek (Gusztáv Adolf-Egylet, az Evangéliumi Szövetség, a Bel- és Külmisziói Egyesületek) vezérlő bizottságai, illetőleg küldöttei állították össze, — azt tehát nem lehetett az egész német protestantizmus hivatalos szervének, képviselőjének tekinteni, amelyet ezekben a nehéz időkben okvetlen meg kellett teremteni.

Az első lépést az összes német evangélikus országos egyházak törvényesen elismert, egységes képviselőjének megteremtése felé 1919 február 27—28-án tették meg, amikor mintegy 200 férfi és nő gyűlt össze Wilhelmshöheben (Cassel mellett), akiket a német protestantizmus jövője és egyházaik sorsa aggasztott. Ezek egyházi tisztviselők, zsinati tagok, munkásszervezetek vagy más protestáns szervezetek tagjai voltak. Céljuk nem arra irányult, hogy a német protestáns birodalmi egyházat megalapítsák, hanem arra, hogy az összes német protestáns országos egyházak számára egy törvényesen rendezett, egységes képviselőt teremtsenek. Az összejövetelen mindenki elismerte, hogy föltétlenül szükség van a nagy Német Evangélikus Egyházi Gyűlés (Deutscher Evangelischer Kirchentag) vagy a német protestáns egyházak Birodalmi Gyűlésének egybehívására, megállapították annak alapvonalait és egy 21 tagú bizottságra bízta a megvalósítását.

Ez a bizottság a legnehezebb politikai és egyházi viszonyok közt oly buzgalommal dolgozott, hogy már 1919 szeptember i-én megtarthatták Drezdában az első félhivatalos Német Evangélikus Egyházi Közgyűlést, amelyen 320, a német protestáns egyházak kiválóságából álló képviselő vett részt dr. Möller porosz főegyháztanácsos elnöklete alatt. Miután az első napokban a német protestantizmus külső és belső ügyeit sorban tárgyalás alá vették s többek között az egyes országos egyházak vezető tisztviselőire nézve az új választás elrendelése iránt intézkedtek, szeptember 5-én kimondták, hogy a megkezdett úton továbbhaladva, a Német Evangélikus Kirchentagot állandó intézménnyé emelik és az Evangélikus Országos Egyházakat egy szilárd Szövetségben egyesítik. Állandó végrehajtó szervül megalkották 30 taggal a Német Evangelischer Kirchengausschuss. A második Kirchentag 1921 szeptember 11—15. napjain Stuttgartban folyt le, több külföldi képviselő jelenlétében, báró Pechmann bajor főegyháztanácsos elnöklete alatt; ez a közgyűlés egyhangúlag elfogadta az Evangélikus Egyházak Alkotmányára (Kirchenbundesverfassung) nézve kidolgozott tervezetet, úgyszintén az Egyházi Szövetségi Szerződést (Kirchenbundesvertrag). Miután ezt követőleg minden egyes evangélikus egyház ezt az Alkotmánytervezetet és Szövetségi Szerződést magáévá tette, 1922 május 25-én az összes német protestáns egyházak képviselői, számszerűit 28 Országos Egyház 40 képviselője a wittenbergi vártemplomban, Luther és Melanchthon sírja mellett és szellemének inspirációja alatt, aláírta a Szövetségi Szerződést, — miáltal a német protestantizmus, mely eddig különböző Országos Egyházakból állott, egységgé lett, melynek törvényes jogalapja van és ehhez megvannak a szükséges szervei. E lépéssel az eddigi állami egyházak az egész nép egyházává alakultak át. A Kirchenbund lehetővé tette a német protestánsokra nézve, hogy a külfölddel,

más vallásfelekezetekkel és az államhatalommal szemben egységes állást foglaljanak el és a gyöngébb tagok oltalmára siessenek.

Az így szervezett alapon 1924 június 14—17. napjain Bethelben, a Bodelschwingh alapította intézetben tartotta a Német Protestáns Egyházak Szövetsége első közgyűlését. E közgyűlés elfogadta a Szövetség új alkotmányát, valamint azt a törvényt, mely a külföldi német protestáns egyházaknak a Bundhoz való viszonyát szabályozza, mert előre látható, hogy a diaszpórában élő számos német protestáns egyházközség előbb vagy utóbb többé-kevésbé szorosan csatlakozni fog szellemi hazájuk protestáns Uniójához; mint első szabad egyházat, befogadta a hermuthi testvérgyülekezetet az Unióba.

Ami a Szövetség belső szerkezetét illeti, a Kirchenbundesrat, amely bizonyos tekintetben a korábbi „Eisenachi Konferencia” folytatása, a 28 Országos Egyház 54 képviselőjéből áll, és pedig az egyes Országos Egyházak nagyságuk szerint küldenek több, vagy kevesebb képviselőt. A Kirchentag tagjainak száma alkotmányszerűleg 210-ben van megállapítva, tehát az előkészítő Kirchentagokhoz viszonyítva most jóval kevesebb tagból áll, ugyanis több érdekcsoport tagjainak számát jelentősen alászállították, így a teológiai fakultások képviselőinek száma felére, a női képviselők száma negyedére szállt alá, az egyházi zene képviselői egészen kiestek; legkevésbé változott a munkások száma, amely meglehetősen a régi maradt.

Az egyes Országos Egyházak új szervezése, új alkotmányának kidolgozása és életbeléptetése egyfelől, s a Protestáns Egyházi Szövetség megalakulása másfelől csakhamar érezte jótékony hatását. Míg 1918—1920-ban, a politikai zavarok és a szocialista-kommunista üzemek rengeteg szomorú kiválásra vezettek az Egyházból, úgyhogy 1920-ban több mint 300.000 ember kérte az Egyház tagjai sorából való törlését, — a Szövetség megalakulása gátat vetett a baj továbbharapózásának, legalább is erősen csökkentette azt, úgyhogy 1924-ben már csak hatvan s egynéhány ezer volt a kilépők száma, de viszont a visszatérők egyre nagyobb számmal jelentkeztek, évenként átlag 25.000—30.000 lélek.

Legutóbb, a múlt évi königsbergi Kirchentag-on (mert évenként más-más városban tartanak közgyűlést, míg évközben a Kirchengemeinschaft a végrehajtó vagy állandó bizottság intézi a fölmerülő közös ügyeket) a közgyűlés, a protestáns szülők kívánságainak megfelelőleg, erélyesen követelte a német birodalmi gyűléstől az ifjúság evangéliumi szellemű vallásos és erkölcsi nevelését s e célból új felekezeti iskolák felállítását ott, ahol a szülők kívánják, — azok továbbfejlesztését, ahol már fennállottak; követelte a vallásoktatás bevitelét a szakiskolákba, követelte az állam által garantált egyházi függetlenség tiszteletben tartását. Szociális téren az Egyház nagy tevékenységet fejt ki s mindinkább a nemzet szociális lelkiismeretévé akar lenni; ügyel a vasárnapi munkaszünet megtartására és ez irányban tevékenységét egyre kijebbet terjeszti; nagy erővel munkálkodik a belmisszió, a jótékonyág és erkölcsi fölemelés terén.

A Deutsch-Evangelischer Kirchenbund kötelékébe 37.5 millió lélek tartozik, ennyire tehető ma a német protestánsok száma; ebből

Poroszországra esik 17,955.744 lélek, Szászországra 4.5 millió, Hannoverre 2½ millió, több mint egymillió protestáns lakosa van Württembergnek, Bajorországnak, Thüringának és Schleswig-Holsteinnak; alig 100.000 protestáns lakost számlál Reuss, Waldeck és Schaumburg-Lippe. A különböző szabad egyházak tagjainak száma együtt mintegy 150.000-re tehető.

Ami a legnagyobb Országos Egyház, a porosz Országos Egyház új szervezetét illeti, az első porosz Alkotmányozó Zsinat 1921 szeptember havában ült össze Berlinben és 1922 szeptember 29-én fogadta el az új Porosz Egyházalkotmányt. Sokan attól féltek, hogy a királyi püspökség bukása az Országos Egyház egységét biztosító köteléket is széttörte, de ez a félelem alaptalan volt, mert az új Zsinaton a centripetális erők ellensúlyozták a centrifugális erőket és annak sikerült a Porosz Országos Egyház egységét megőriznie. Az új Porosz Egyházalkotmány alapvonalai a következők: A tartományi zsinatok (Provinzialsynode) tagjait az egyes gyülekezetek választó tagjai által választott egyháztanácsosok választják, viszont a tartományi zsinatok (összesen 1.000 taggal, melyek egyharmada egyházi férfiú) választják az Országos Zsinat (Generalsynode) tagjait. Az Országos Zsinat, mely végre lerázta az állam igáját, de csak tökéletlenül szabadult fel az egyházi bürokrácia járma alól, négyévenként ül össze rendes ülésre és minden alkalommal új választás alapján. Ez a Porosz Evangélikus Egyház főtörvényhozó testületé; ez szavazza meg az Egyház törvényeit, állapítja meg a hívektől szedendő adót, tüzi ki az egyházi közigazgatás alapelveit. Hatalmát semmi más személy vagy hatóság nem korlátozza. Alatta állnak a tartományi zsinatok (7 vagy 8), azután a kerületi zsinatok vagy gyűlések, viszonylagos autonómiával. Mindenik zsinat tagjainak kétharmada világi, de elnöke mindenkinek az általános vagy a kerületi szuperintendens.

E tanácskozó testületekhez járul egy végrehajtó testület, mintegy Egyházi Szenátus. Elsősorban az egész Egyház számára van egy állandó Egyházi Szenátus (a Nemzeti Egyház Delegációja), amely áll a Közzsinat által kinevezett 18 küldöttből s 13 élethossziglan választott tagból, tudniillik 5 főkonzisztórium tagból és 8 tartományi konzisztórium elnökből (köztük 7 szuperintendens). E Szenátus elnöke a Közzsinat elnöke, ez utóbbi által 4 évre választva. E Szenátust illeti meg a korábban a királyt és a főkonzisztóriumot illető hatalom legnagyobb része. De a főkonzisztórium (Oberkirchenrat) azért továbbra is fennmarad, mint oly fizetett tisztviselők testületé, kiknek tiszte a Közzsinat rendeleteinek és a Szenátus utasításainak gyakorlati alkalmazása. Minden tartományi zsinat mellett is ott áll a tartományi Kirchenrat, melynek elnöke a tartományi szuperintendens.

Mint látszik, az új egyházi alkotmány kirekeszti a hivatásos jogászokat, a polgári kormány kreatúráit, akik a régi konzisztóriumokban élethossziglan uralkodtak, — és pedig azért, hogy az egyházfők szerepét kitágítsa. A Generalsuperintendentek elvileg nem kaptak ugyan püspöki címet, de tényleg helyzetük közeledik a püspökökéhez; szerepük uralkodó lesz az egyházi szervezetben. Ezentúl nem lesznek pusztán a parochiális lelkészek atyai és jóakarató tanácsadói, hanem

közigazgatási irányítói, ami az alárendeltek önbizalmát is, függetlenségét is alá fogja szállítani. A lelkészválasztás joga is részben a Generalsuperintendent kezében lesz, aki az érdekelt lelkészek és a kerületi gyűlési iroda meghallgatása után maga fogja a tartományi Kirchenratnak az előterjesztést eziránt megtenni. A Generalsuperintendentek szerepének e kibővítése azzal magyarázható, hogy miután az Egyház ezentúl nem számíthat az uralkodó püspöki támogatására, az Egyház szükségét érezte annak, hogy élén oly vezetők vagy patrónusok álljanak, kiknek társadalmi rangja ne legyen a katolikus püspökökénél alábbvaló, s akik a polgári hatóságoknál éppoly súllyal léphessenek fel, mint az érsekek és pápai nunciusok. De másfelől viszont úgy látszik, hogy az Alkotmányozó Zsinat bizalmatlansággal viseltetik a demokrácia iránt s nem akar széleskörű hatalmat adni a nép, a hívek kezébe. Erre vall az adminisztratív és hivatali hierarchia komplikált gépezete.

A többi kisebb Országos Egyházak alkotmánya is, több-kevesebb eltéréssel, analóg módon van szervezve.

RÁCZ LAJOS